

DOI 10.31558/2307-2318.2019.1.9

УДК: 330.322:33.025.12

Руденко О.А., к.е.н., ст. викл. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

У статті висвітлено особливості формування та регулювання інвестиційних заходів в постсоціалістичних країнах. Досліджено основні комплекси заходів державного управління в Угорщині, Польщі та Чехії щодо подолання наслідків кризи та формування сприятливого інвестиційного середовища. Аналізуються причини та наслідки інвестиційних заходів, особливості регулювання інвестиційної діяльності на державному рівні. Узагальнено результати реалізації заходів державного управління. Наводяться види державного управління, розкрито особливості руху інвестиційних потоків та досліджено динаміку прямих іноземних інвестицій в Угорщині, Польщі та Чехії, визначено цілі інвестиційної політики в постсоціалістичних країнах.

Ключові слова: управління, державне управління, регулювання, інвестиційна діяльність, формування, інвестиційний потенціал.

Руденко О.А.

ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ И ИССЛЕДОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА В ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ

В статье освещены особенности формирования и регулирования инвестиционных мероприятий в постсоциалистических странах. Исследованы основные комплексы мероприятий государственного управления в Венгрии, Польше и Чехии по преодолению последствий кризиса и формирования благоприятной инвестиционной среды. Анализируются причины и последствия инвестиционных мероприятий, особенности регулирования инвестиционной деятельности на государственном уровне. Обобщены результаты реализации мер государственного управления. Приводятся виды государственного управления, раскрыты особенности движения инвестиционных потоков и исследована динамика прямых иностранных инвестиций в Венгрии, Польше и Чехии, определены цели инвестиционной политики в постсоциалистических странах.

Ключевые слова: управление, государственное управление, регулирование, инвестиционная деятельность, формирование, инвестиционный потенциал.

Rudenko O.A.

FEATURES OF REGULATION OF INVESTMENT PROCESSES AND INVESTMENT POTENTIAL INVESTIGATION IN POST-SOCIALIST COUNTRIES

The article highlights the peculiarities of the formation and regulation of investment measures in post-socialist countries. The basic complexes of measures of public administration in Hungary, Poland and the Czech Republic concerning the consequences of the crisis and the formation of a favorable investment environment have been researched. The causes and consequences of investment measures, especially the regulation of investment activity at the state level are analyzed. The results of realization of measures of public administration are generalized. The types of public administration are presented, features of the flow of investment

flows are revealed, and the dynamics of foreign direct investment in Hungary, Poland and the Czech Republic is investigated, and the objectives of investment policy in post-socialist countries are determined.

Key words: management, public administration, regulation, investment activity, formation, investment potential.

Постановка проблеми. В умовах економічної невизначеності та глобального розвитку особливої актуальності набуває дослідження факторів, що сприяють розвитку інвестиційного потенціалу краї світу. Серед них – збільшення обсягів, раціоналізація структури, диверсифікація джерел, обґрунтування пріоритетних напрямів і механізмів залучення і ефективного використання інвестиційних ресурсів, які формують інвестиційний потенціал української економіки. Зарубіжний досвід постсоціалістичних країн (Угорщини, Польщі та Чехії), де ринкові та економічні процеси набули активного розвитку, а ринок та розвиненість економічної системи значно випередили Україну, зокрема через увагу до інвестиційного потенціалу, є надзвичайно важливим. Механізми та підходи, які застосовуються для його дослідження як в комплексі, так і в розрізі складників можуть стати основою для формування відповідної управлінської платформи в нашій державі та її регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені багато уваги приділяють вивченню та аналізу інвестиційного потенціалу як фактору забезпечення економічної стабільності. Серед них Дж. Копперн, В. Горт, В. Геєць, О. Колодізев, Я. Солтис, Г. Марков, Ф. Ткачик та інші. Переважно дослідження науковців, таких як О. Пестрецова, С. Чимшит, В. Мельник, Б. Губський, стосуються світового досвіду залучення інвестицій, тенденцій макроекономічного зростання зарубіжних країн, аналізу динаміки та структури інвестицій.

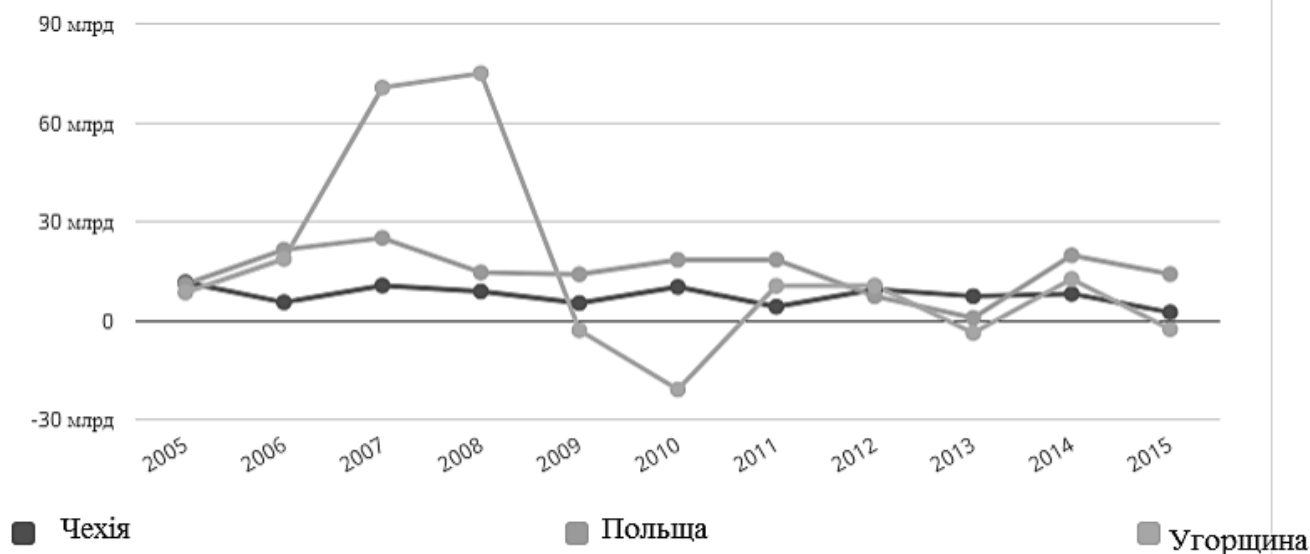
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існуючі дослідження, питання стану та розвитку інвестиційного потенціалу Угорщини, Польщі та Чехії залишається відкритим для нових дискусій. Адже, до цього часу в країнах не існує стійкої методичної, наукової, інформаційної бази, з урахування специфічних регіональних особливостей, що забезпечило б сприятливий інвестиційний клімат і розвиток наукового потенціалу держав.

Метою статті є вивчення особливостей формування та регулювання інвестиційних заходів в постсоціалістичних країнах з огляду на можливості їх подальшої адаптації й застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Після падіння або трансформації комуністичних режимів у 1989-1991 рр. у країнах відбувався перехід від адміністративно-командної до ринкової системи. При цьому важливу роль відігравали такі умови, як рівень економічного розвитку, наявність елементів ринкової економіки до встановлення і в період панування адміністративно-командної системи, переважаючий менталітет населення, відкритість економіки стосовно ринків розвинених країн. Створення ринкових інститутів у країнах регіону здійснювали внаслідок поєднання еволюційного та радикального (шокового) варіантів перетворення [1, с. 93].

Як показано на рис. 1, динаміка прямих іноземних інвестицій у досліджених країнах неоднакова. Особливі коливання спостерігаються щодо Угорщини, зокрема у період до 2011 р. З 2011-2015 рр. тенденції припливу прямих іноземних інвестицій в економіку Чехії, Польщі та Угорщини подібні. Так, з 2011 по 2015 рр. обсяги прямих іноземних інвестицій склали 10,6 млрд. дол. США, 19,7 млрд. дол. США, 12,5 млрд. дол. США відповідно [3]. За ці ж роки приріст обсягів прямих іноземних інвестицій в

економіку зазначених країн коливався в діапазоні від 19,7 до 3,7 млрд. дол. США, у Польщі до 19,7 млрд. дол. США, в Угорщині до 12,5 млрд. дол. США, у Чехії до 8,08 млрд. дол. США [3].

Рисунок 1 - Приплив прямих іноземних інвестицій (поточні ціни) Чехії, Польщі та Угорщини в 2008-2015 рр., млрд. дол. США

Джерело: сформовано автором на основі джерела 2.

Варто зазначити, що в останні роки динаміка прямих іноземних інвестицій в ці країни носить більш рівномірний характер та високих коливань не спостерігається. Як свідчать статистичні дані та інформація моніторингових, до найбільш інвестиційно-привабливих у цих країнах належать такі напрямки економічної діяльності: транспортне машинобудування, легка та харчова промисловість, галузі інформаційних і комунікаційних технологій, біотехнологія, електроніка, фармакологія.

Приплив іноземного капіталу створив для усіх постсоціалістичних країн нові проблеми, які пов'язані із дотриманням національної безпеки. А це і є одним з суттєвих негативів присутності іноземного капіталу в цих країнах. Так, за останні роки зросла залежність розвитку їх економік від зміни кон'юнктури в країнах Євросоюзу, від діяльності і рішень транснаціональних компаній. Справа в тому, що тепер банкрутства, злиття і поглинання найбільших фірм світу мають великий вплив на соціально-економічне становище в країнах Центрально-Східної Європи [4, с. 117].

Серед особливостей формування інвестиційних потоків у постсоціалістичних країнах (Угорщина, Польща, Чехія) необхідно виділити наступні:

- 1) сприятлива динаміка макроекономічних показників у постсоціалістичних країнах, котра свідчить про реальні наслідки реформ в цих країнах;
- 2) процес зростання приватного сектора в економіках країн;
- 3) стимулювання для розвитку інноваційної діяльності розвинених галузей економіки, митні пільги;
- 4) стимулювання інвестиційної активності прив'язані до розташування, або регіону інвестиції.

Найголовнішою рисою режиму залучення інвестицій у Польщі, Угорщині й Чехії є його інноваційна спрямованість. Велика увага приділяється розвитку перспективних

секторів економіки, які спроможні надати потужний імпульс економічному зростанню, поліпшенню структури економіки, створенню нових конкурентних продуктів і технологій. До п'ятірки пріоритетних інноваційних галузей в Центральній Європі зараховують автомобілебудування, біотехнологію, електроніку, інформаційні технології, фармакологію та створення нового медичного обладнання [5].

Особливістю інвестиційного клімату в Угорщині є надання зменшення в сплаті податку розвитку за умов інвестування принаймні 400 млн. форинтів (100 000 євро) в охорону довкілля, науку й технології, мережі електронного мовлення, послуги ширококутового Інтернету, виробництво фільмів тощо. Процедура отримання пільги у сплаті податку розвитку при інвестуванні в зазначені галузі є значно простішою, ніж в загальному випадку [5].

У Чехії інвестиції в науково-технічній галузі (центри технологій) і центри підтримки підприємництва заохочуються за допомогою державних програм підтримки прогресивних технологій і робіт у галузі створення продукції з високим рівнем доданої вартості і потужного експортного потенціалу (зокрема, центрів ремонту високотехнологічної продукції, в галузі інформаційних і комунікаційних технологій, тощо) [5].

У Польщі компанії, які здійснюють лише НДДКР, не повинні сплачувати корпоративний податок. Всі інші компанії, що інвестують в НДДКР, можуть в подвійному розмірі відносити витрати на такі інвестиції на валові витрати при розрахунку бази оподаткування. Відповідні витрати (на заробітну плату, на матеріали, необхідні для проведення НДДКР, на ліцензування, амортизацію), можуть також відніматися від бази оподаткування [5].

В Угорщині агентство з розвитку інвестицій і торгівлі особливо заохочує інвестування в створення регіональних науково-технологічних центрів за умов, якщо обсяг початкових інвестицій перевищує 10 млн. євро. Якщо інвестиційний проект не може претендувати на отримання допомоги з фондів ЄС, то уряд Угорщини пропонує спеціальний пакет заохочення, який може складатися з таких форм підтримки, як: пряма грошова субсидія відповідно до спеціальної постанови уряду Угорщини, зменшення у сплаті податку розвитку, субсидія на перепідготовку персоналу, субсидія на створення нових робочих місць [5].

Серед найважливіших заходів у галузі оподаткування, спрямованих на заохочення розвитку науки й технологій в Угорщині, сьогодні належать: 100 % звільнення від сплати податку з доходу компаній, 300 % звільнення від сплати податку з доходу компаній, якщо лабораторію компанії розташовано в університеті або НДІ, зменшення оподаткування для малого й середнього бізнесу, які працюють в галузі створення інтелектуальної продукції, податкові кредити для інвестицій, можливість створення неоподатковуваних інвестиційних резервів, податкові кредити у сплаті податку з доходу фізичних осіб у разі створення ними об'єктів інтелектуальної власності тощо. Важливим є те, що законодавство Угорщини не передбачає часових обмежень для періоду дії фіскальних заходів заохочення діяльності в галузі науки й технологій [5].

В ході інноваційних перетворень відбулись істотні зрушення в структурі промисловості. У відповідності до вимог світового ринку наукомістке виробництво, зокрема, електронна й електротехнічна промисловість зробили новий крок у своєму розвитку в Угорщині і Чехії. Транспортне машинобудування і автомобілебудування отримало новий поштовх у своєму розвитку в Угорщині, Чехії, Польщі. Спостерігається розвиток легкої промисловості (виробництво текстилю, одягу, взуття). Одним з найбільш конкурентоспроможних експортних секторів економіки цих країн залишається

харчова промисловість, продукція якої надходить на ринок країн Західної Європи та країн СНД [4, с.82].

Особливості регулювання інвестиційних процесів у постсоціалістичних країнах (Угорщина, Польща, Чехія) подано на рис. 2. Зауважимо, що в цих країнах багато спільних рис як щодо економічних напрямків розвитку, сприяння руху в інвестиції в інновації так і в частині уваги, що приділяється дослідженню та науковим розробкам інвестиційного потенціалу. Внутрішній ринок інвестиційних процесів зосереджений на традиційних інвестиційних напрямках, інвестиціях в інновації та наукові дослідження інвестиційного потенціалу, інвестиціях в нові напрямки діяльності. Проте без інформатизації зовнішнього ринку про рух інвестиційних потоків на внутрішньому ринку неможливе функціонування останнього. Крім того, регулювання та сприяння інвестиційного розвитку здійснюють установи: державне регулювання здійснюється у формі податкової політики, субвенції, правових основ, формування інфраструктури, тощо; місцеве регулювання здійснюється у формі сприяння місцевого самоврядування, програми на місцевому рівні, підтримка інфраструктури, тощо.

Отже, регулювання інвестиційних процесів та дослідження інвестиційного потенціалу у постсоціалістичних країнах (Угорщина, Польща, Чехія) здійснюються на основі трьох напрямків: інвестиції в інновації, інвестиції в дослідження інвестиційного потенціалу, інфраструктура інвестиційної діяльності (рис. 2).

Рисунок 2 - Узагальнююча схема регулювання інвестиційних процесів та дослідження інвестиційного потенціалу у постсоціалістичних країнах (Угорщина, Польща, Чехія)

Джерело: сформовано автором

Таким чином, до основних рис, які вирізняють особливості розвитку, регулювання і дослідження інвестиційного потенціалу у постсоціалістичних країнах (Угорщина, Польща, Чехія) відносимо наступні:

1) ключовими складовими формування сприятливого інвестиційного клімату є низка інституційних характеристик економік країн регіону, які забезпечують стійкий фундамент для розвитку як інвестиційних процесів, так і стабільності економічного розвитку країни;

2) політична та економічна стабільність. Усі країни дотримуються демократичної моделі розвитку, що сприяло приєднанню десяти країн до ЄС, а економічна політика є передбачуваною і послідовною;

3) використання геостратегічного потенціалу. Розширення Європейського Союзу на схід значно підвищило привабливість країн Центрально-Східної Європи для іноземних інвесторів;

4) відсутність дискримінації іноземних юридичних осіб;

5) захист інвестицій та прав власності. Заходи щодо створення сприятливого інвестиційного клімату на національному рівні доповнені укладенням міжнародних угод, спрямованих на забезпечення додаткових гарантій лібералізації і правового захисту для іноземних інвестицій;

б) відсутність обмежень на переказ і конвертацію валюти для поточних операцій, або для прямих іноземних інвестицій;

7) репатріація капіталу. У зазначених країнах відсутні обмеження на розподіл і вивезення капіталу підприємствами до материнських іноземних компаній. Питання оподаткування дивідендів, роялті та відсоткових доходів регулюються відповідними двосторонніми угодами щодо уникнення подвійного оподаткування;

8) зниження адміністративних бар'єрів для реєстрації бізнесу, в сфері дозвільної системи;

9) розвиток інфраструктури ринку;

10) використання інвестиційного потенціалу.

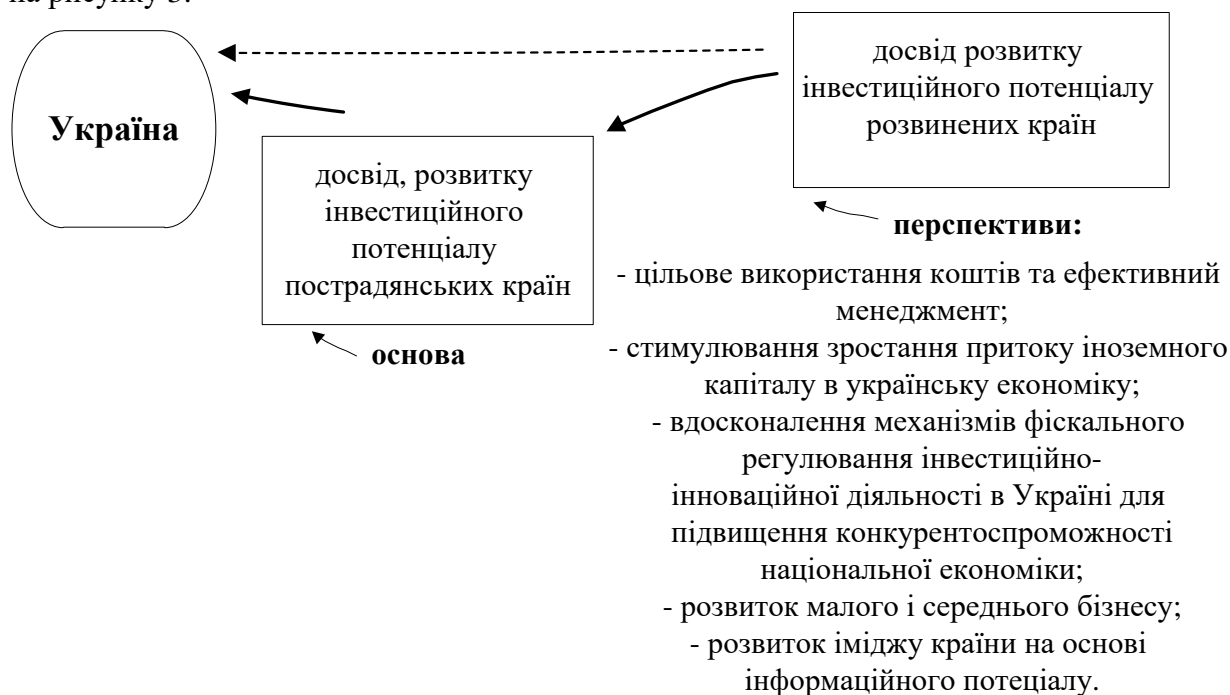
Серед об'єктивних внутрішніх причин, що зумовлюють низьку інвестиційну активність щодо України, є практично повна відсутність інвестиційної привабливості, що зумовлюється рівнем економічної свободи, масштабами корупції, низькою конкурентоспроможністю, складністю ведення бізнесу. Серед зовнішніх причин, котрі впливають на інтенсивність процесу капіталовкладень – активність на світовому ринку, внутрішня ситуація у країнах-інвесторах. Також активність потенційних американських інвесторів об'єктивно залежить, передусім, від поточних політико-економічних процесів в Україні, вирішення проблемних питань діяльності американських компаній на ринку України, а також рекомендацій відомих консалтингових фірм. При цьому варто наголосити, що для України важливе значення мають не лише безпосередні інвестиційні проекти Вашингтона, але й беззаперечний вплив США на політику провідних світових фінансових установ – Всесвітній банк, МВФ, Економічна та соціальна рада ООН, СОТ. Відтак проблема інтенсивності та наповнення інвестиційних потоків із США, Китаю, Угорщини, Польщі та Чехії значною мірою залежить від самої України. На залучення прямих іноземних інвестицій безпосередньо впливає комунікаційна та транспортна інфраструктура, ринкова структура (рівень монополізації), інфляція та політична нестабільність.

Як свідчить досвід досліджених країн, регулювання інвестиційної діяльності на законодавчому та ринковому рівні повинне здійснюватися паралельно із регулюванням інвестиційного потенціалу на основі наукових досліджень, а взаємозв'язок регулювання інвестиційних процесів збільшує кількість іноземних інвестицій в країні.

Досвід регулювання інвестиційної діяльності розвинених країн та країн постсоціалістичного ладу показали про необхідність включення наукової складової в процес регулювання інвестиційного потенціалу. Дослідження розвитку інвестиційного потенціалу розвинених країн США, Китаю та трьох, що нещодавно вступили до ЄС і донедавна були країнами соціалістичного ладу: Угорщина, Польща та Чехія показали

про необхідність імплементувати досвід зарубіжних країн для розвитку інвестиційного потенціалу України.

Досвід зарубіжних країн розвитку для інвестиційного потенціалу України подано на рисунку 3.

Рисунок 3 - Використання досвіду зарубіжних країн щодо розвитку інвестиційного потенціалу

Джерело: сформовано автором.

Перспективи подальших досліджень. Основа для інвестиційного потенціалу України – досвід та особливості розвитку інвестиційного потенціалу пострадянських країн: Угорщини, Польщі та Чехії, котрі, після одержання самостійності, в повній мірі використовують свої базові потенціали, потенціали трансформаційної економіки та потенціали розвитку. Як перспективу для розвитку інвестиційного потенціалу України ми розглянули досвід розвинених країн: США та Китаю, котрі приділяють увагу розвитку науковій складовій розвитку інвестиційного потенціалу, здійснюють інвестиції в інновації, інфраструктуру ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка зарубіжних країн: підруч. / С.В. Войтко, О.А. Гавриш, О.М. Згуровський, С.В. Нараєвський. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2017. 400 с.
2. The Heritage Foundation: The Index of Economic Freedom 2016 URL: <http://gtmarket.ru/ratings/index-of-economic-freedom/index-of-economic-freedom-info>. (дата звернення 12.01.2017)
3. Trende Economy URL: [http://data.trendeconomy.ru /dataviewer/ wb/wbd/wdi?kf=WDI&time_period=2005,2006,2002008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016&ref_a rea=CZE,HUN,POL&series=BX_KLT_DINV_CD_WD](http://data.trendeconomy.ru/dataviewer/wb/wbd/wdi?kf=WDI&time_period=2005,2006,2002008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016&ref_a rea=CZE,HUN,POL&series=BX_KLT_DINV_CD_WD) (дата звернення 18.12.2018)
4. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. 4-е видання, перероб. та доп. / за ред. Ю.Г. Козака, В.В. Ковалевського. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 292 с.
5. Динаміка інвестиційного клімату країн Східної Європи – досвід для України 2016 URL: <http://old.niss.gov.ua/MONITOR/june2009/01.htm> (дата звернення 21.12.2017).